

ŠLJIVARSTVO U BOSNI I HERCEGOVINI IZMEĐU DVA SVJETSKA RATA (1918-1941)

Apstrakt: *Šljivarstvo je u privredi Bosne i Hercegovine od davnina imalo zapaženu ulogu. Trgovina šljivom i njenim proizvodima donosila je svake godine značajna novčana sredstva iz inostranstva i aktivno utjecala na narodno blagostanje i trgovinsku bilansu zemlje. Iako se radilo o važnoj privrednoj grani, šljivarstvu između dva svjetska rata nije poklanjana potrebna pažnja. Zbog nemara stanovništva i nadležnih državnih organa, te šljivskih bolesti i štetočina došlo je do opadanja broja stabala, kvantitativnog i kvalitativnog opadanja roda i sledstveno tome novčanih prihoda od trgovine šljivom.*

Ključne riječi: *Bosna i Hercegovina, šljiva, trgovina, šljivarstvo, izvoz.*

Abstract: *Plum farming has played a significant role in the economy of Bosnia and Herzegovina since ancient times. The trade in plums and its products brought significant financial resources from abroad every year and actively influenced the national welfare and the country's trade balance. Although it was an important branch of the economy, plum growing was not given the necessary attention between the two world wars. Due to the negligence of the population and competent state authorities, as well as plum diseases and pests, there was a decrease in the number of trees, a quantitative and qualitative decrease in the crop and, consequently, in monetary income from the plum trade.*

Keywords: *Bosnia and Herzegovina, plum, trade, plum growing, export.*

Uvod

Ljudi su se od svog postanja hranili voćem i to onakvim kakvog im je davala priroda, tj. divljim koje je u šumama raslo. U krajevima gdje je bilo više voća, makar i divljega, ljudi su se prije nastanili i njihov napredak išao je brže, nego li ondje, gdje je voća bilo manje. Voćarstvo je i u privrednom životu stanovništva Bosne i Hercegovine igralo zapažanu ulogu. Ipak, najveći značaj imala je šljiva. Nigdje nije bilo pogodnijih klimatskih i pedoloških uvjeta za razvijanje šljive kao u Bosni, gdje su bez oplemenjivanja i njegovanja rasla po sedam metara visoka i lijepo razvijena stabla.¹ Šljiva je dominirala među bosanskim voćem u svakom pogledu: po prirodnim uvjetima za uzgoj, privrednom značenju i pažnji koju joj je narod poklanjao.² Ona je bila najrasprostranjenije voće i za Bosnu je bila ono što su žitarice za Vojvodinu ili vino i masline za Dalmaciju.³ Od 47.000 hektara voćnjaka 1929. godine, otpadalo je 8/10 na šljivike.⁴ Glavni šljivski rejon nalazio se u sjeveroistočnom dijelu Bosne, između rijeka Bosne, Spreče, Drine i Save, odnosno na prostoru srezova Zvornik, Bijeljina, Tuzla, Brčko, Gradačac, Gračanica, Doboj, Derventa, Tešanj, Bosanski Šamac, Maglaj, Žepče, Zenica, Prijedor i Prnjavor. Velikih šljivika bilo je i u bihaćkom okružju i okolini Sarajeva. Gajila se ponajviše (oko 90%) požegača, kasna sorta šljive, koja je bila dobra za potrošnju u svježem stanju, ali i za sušenje i preradu u pekmez i rakiju.⁵ Uz požegaču gajene su još žuta (bijelica) šljiva i džanarika.

---

¹ Šta treba znati pa da od šljivarstva imamo više koristi, *Врбаске новине*, Год. V, бр. 76, Бања Лука, 9. фебруар 1933, 3.

² Šerif, Bubić, Voćarstvo u Bosni i Hercegovini, u: *Bosna i Hercegovina kao privredno područje*, Sarajevo, 1938, 35.

³ *Извјештај о управи Босне и Херцеговине 1906*, Загреб, 1906, 239.

⁴ Arhiv Bosne i Hercegovine Sarajevo (ABH S), *Fond Trgovinska kotora Narodne Republike Bosne i Hercegovine (FTOK)*, K–11, omot br. 9. *Privredne prilike u Bosni i Hercegovini 1929*; Š. Bubić, Voćarstvo u Bosni i Hercegovini, 35.

⁵ Šta treba znati pa da od šljivarstva imamo više koristi, *Врбаске новине*, Год. V, бр. 76, Бања Лука, 9. фебруар 1933, 3.

Šljiva se najviše (2/3) sušila, u manjim količinama pekla u rakiju i kuhala u pekmez, a najmanje jela svježā.⁶ Kad je rod bio suviše obilan i vrlo sitan, onda je preovladavala upotreba za pekmez. Lošije i prezrele šljive skladištene su u velika burad, a od njih se pravila rakija – šljivovica. Još mnogo prije pojave industrije marmelade u Bosni se pravio pekmez, doduše u primitivnim kazanima, ali s puno uspjeha.⁷ Ipak, najveći dio roda se, kako je naprijed navedeno, sušio. Svaka bosanska kuća imala je svoju sušaru i za kratko vrijeme šljive su bile osušene.⁸ Što je sirova šljiva bila zrelija dobijala se veća količina suhe.⁹

Još u prvoj polovini 19. stoljeća suha šljiva figurira u vanjskoj trgovini Bosne. Pored drva i stoke unosila je najviše gotovog novca u zemlju. Značaj šljive za narodnu privredu nije ostao nezapažen osmanskim, a posebno austrougarskim vlastima. Obje su radile na proširenju šljivika i unaprijeđenju prerade šljive. Proizvodnja i izvoz šljive od 60-tih godina 19. stoljeća poprima goleme razmjere, a šljivarstvo zauzima visoko mjesto u privredi zemlje.¹⁰ Pred kraj osmanske uprave činile su oko 1/4 ukupnog izvoza iz zemlje.¹¹ Austro-Ugarska okupaciona uprava posebno je unaprijedila preradu šljive koja je postala jedna od važnijih privrednih djelatnosti. S kulturom šljive razvile su se tri važne industrije, kojima je ta voćka pružala osnovnu sirovinu za preradu, a to su bile industrija sušenja, pečenja

⁶ ABH S, FTOK, K-11, omot br. 2. Zapisnik XLVII redovne plenarne sjednice od 11. i 12. IV 1929. god.; Šta treba znati pa da od šljivarstva imamo više koristi, *Врбаске новине*, 6.

⁷ Brčko. Anketa o izvozu svežih šljiva u ovoj kampanji, *Народно благостање*, Год. V, бр. 38, Београд, 16. септембар 1933, 598.

⁸ *Сумарни извјештај Трговачке и обртничке коморе за Босну и Херцеговину о стању обрта, трговине и промета њезиног подручја у години 1911. и 1912.* Сарајево, 1913, 12–13.

⁹ Za jedan kilogram suhih šljiva trebalo je oko tri kilograma krupne svježē zrele šljive. Ipak, prosječno je za 100 kg suhe trebalo 400 do 410 kg sirove šljive. (Босанска шљива, *Тежак*, Илустровани лист Српског Пољопривредног Друштва, Год. LIII, бр. 22, Београд, 30. маја 1926, 171).

¹⁰ Највећи шљивар у Босни, *Тежак*, Илустровани лист Српског Пољопривредног Друштва, Год. XLI, бр. 8, Београд, 20. марта 1910, 1.

¹¹ G. Šljivo, *Bosna i Hercegovina 1861-1869*, 628.

pekmeza i rakije.¹² Do početka industrijske obrade izvozile su se uglavnom u suhom, te neznatne količine u svježem stanju. Zbog njene važnosti za ukupnu privrednu bilansu, Zemaljska vlada zakonski je normirala uzgoj, preradu i promet šljive.¹³

Razvoj šljivarstva i trgovinu šljivom omeo je početak Prvog svjetskog rata (1914–1918).¹⁴ Ratna kataklizma skoro u potpunosti je zaustavila izvoz, odnosno vanjsku trgovinu. Austro–Ugarska je tokom rata bila izolirana sa svih strana, zbog čega se bosanskohercegovački vanjski trgovinski saobraćaj vršio jedino u okvirima Monarhije, te manjim dijelom sa Njemačkom i Rumunijom.¹⁵ Kako je rat odmicao promet i izvoz robe sve više je ograničavan.¹⁶ Izvozne zapreke koje su uvedene tokom rata smetale su i unutarnjem prometu, nadasve i prometu svježeg voća između kotareva. Zabrana izvoza odnosno ograničenja koja su bila zavedena stvarale su trgovcima štetu, a s druge strane otežavale prehranu stanovništva u teškim ratnim vremenima.¹⁷

---

¹² Jedna anketa o podlogama za kalemnjeње шљива, *Тежак*, Год. LVI, број 15, Београд, 1. август 1929, 1–2.

¹³ *Извјештај о управи Босне и Херцеговине 1906*, 240.

¹⁴ Опширније о привредним приликама у Босни и Херцеговини за вријеме Првог свјетског рата види у: Salkan, Užičanin, „Privredne prilike u Bosni i Hercegovini tokom Prvog svjetskog rata“, *Historijska misao*, God. II, br. 2, Tuzla, 2016, 69–95.

¹⁵ Neposredna trgovina Bosne i Hercegovine sa inostranstvom izvan Austro–Ugarske monarhije bila je neznatna, osim izvoza drveta u Italiju, Francusku i Afriku. Neposredno preko granica zajedničkog carinskog područja pored drveta izvozilo se i nešto duhana, šljiva i ćilima. Kod uvoza bila je upućena na Austriju i Ugarsku. Gotovo sav bosanskohercegovački uvoz poticao je iz ovih država ili je išao uz njihovo posredstvo. Čitav neposredni promet sa drugim državama, prema nekim procjenama, iznosio je 3% od ukupne vanjske trgovine Bosne i Hercegovine. (Spoljašnja trgovina Bosne i Hercegovine, *Bosanski Lloyd*, God. II, br. 1, Sarajevo, 1. 1. 1920, 8; Lj. Kosier, *Jugoslovenska privreda*, 114).

¹⁶ Naredba Zemaljske vlade za Bosnu i Hercegovinu od 12. oktobra 1914. kojom se zabranjuje izvoz i prevoz neke robe, *Glasnik zakona i naredaba za Bosnu i Hercegovinu*, Godina 1914, Sarajevo, 1914, (dalje: *Glasnik zakona i naredaba za 1914*), 511–516.

¹⁷ *Zapisnik redovite XXII. plenarne sjednice trgovačko obrtničke komore za Bosnu i Hercegovinu, držane 29. i 30. aprila 1918. godine u dvorani komore u Sarajevu*, Sarajevo, 1918, 75.

Razvoj šljivarstva (1918-1941)

Završetak Prvog svjetskog rata iznjedrio je tektonske političke, socijalne i privredne promjene u svijetu. S političke karte Evrope nestala su velika carstva, a pojavile se nove nacionalne države, među kojima 1. decembra 1918. godine i monarhistička Jugoslavija u čiji sastav je ušla i Bosna i Hercegovina.¹⁸ Prirodno je bilo da kao jedna politička cjelina, novoformirana država bude i jedna privredna zajednica.¹⁹ Međutim, nesređene poslijeratne političke i privredne prilike u zemlji onemogućavale su normalnu privrednu saradnju među jugoslavenskim narodima, koji su do ujedinjenja imali različita politička i privredna uređenja.²⁰

Cjelokupna trgovina u monarhističkoj Jugoslaviji nakon njena formiranja, bila je ograničena mnogobrojnim teškoćama, pa i pravne prirode, što je trgovcima stvaralo silne probleme.²¹ Dodatno su ih pojačavale partikularističke težnje pokrajinskih vlasti, koje su nastojale održati privredni separatizam zahvaljujući nadležnostima kojima su tada raspolagale. Zemaljska vlada Bosne i Hercegovine vodila je početkom 1919. godine prave „međunarodne“ pregovore sa narodnim vlastima u Vojvodini oko nabavke hrane. Slični pregovori vođeni su i oko izvoza bosanske soli.²² Trgovački poslovi među pokrajinama obavljani su uglavnom sistemom kompenzacije.²³ Kas-

¹⁸ Službeni naziv novoformirane države bio je Kraljevstvo Srba, Hrvata i Slovenaca sve do proglašenja Vidovanskog ustava 28. juna 1921. godine, kada je dobila novi naziv Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca, a od 3. oktobra 1929. godine Kraljevina Jugoslavija. U radu će se radi jednoobraznosti koristiti naziv monarhistička Jugoslavija za cijeli period koji se obrađuje.

¹⁹ Narodna ishrana, *Glas slobode*, God. IX, br. 28, Sarajevo, 5. februara 1919, 1.

²⁰ Драган, Милићевић, Југословенско питање и југословенска индустрија, Српски књижевни гласник, Књ. LXI, бр. 8, Београд, 16. децембар 1940, 605–607. Опширније о ulozi државе у привреди Кралевине SHS види у: Драган, Алексић, *Држава и привреда у Краљевини СХС*, Београд, 2010.

²¹ Uklonimo nedostatke, *Jugoslavenski Lloyd (Hrvatski Lloyd)*, God. XI, br. 47, Zagreb, 4. lipnja 1919, 1.

²² Aleksandar, R., Miletić, Unutrašnja trgovina u Kraljevini SHS 1919. godine, *Tokovi istorije*, Časopis Instituta za noviju istoriju Srbije, br. 3–4, Beograd, 2004, 13.

²³ Nusret, Šehić, *Bosna i Hercegovina 1918-1925. Privredni i politički razvoj*, Sarajevo, 1991, 294–295.

nije je, do uspostave slobodne trgovine, od centralnih vlasti u Beogradu tražena dozvola za slobodnu kupovinu robe. Međutim, prevoz hrane do krajnjih konzumenata, zbog haotičnog stanja u saobraćaju, išao je otežano.²⁴ I pokrajinske vlasti u Bosni i Hercegovini pravili su ograničenja kod izvoza ili uvoza pojedinih artikala. Najmarkantniji primjer je poslijeratna zabrana uvoza suhih šljiva iz drugih jugoslavenskih pokrajina, gdje su bile znatno jeftinije. Zabranu uvoza Zemaljska vlada pravdala je ranijim obavezama vlasti nastalih ugovorom s Centralom šljiva, koje je ona morala izvršavati.²⁵

S političkom konsolidacijom države, dolazi do uspostave slobodne trgovine i prometa u zemlji i do brže razmjene robe.²⁶ Ovu olakšicu remeti je stalni rast cijena usljed valutne nestabilnosti, skupog prevoza i nelegalne trgovine. Eksport robe u inostranstvo vršio se u ograničenim količinama, jer je izvoz sputavan raznim ograničenjima državne vlasti. Ipak, do 1922. godine ventil izvoza se polahko otvarao, a eksport povećavao.

Primitivna bosanskohercegovačka poljoprivreda i pored silnog napora stanovništva nije uspijevala proizvesti dovoljno proizvoda neophodnih za ishranu, pa se značajna količina hrane morala uvoziti iz inostranstva. Importovale su se uglavnom žitarice, dok je proizvodnja voća nadmašala potrebe stanovništva, a velike količine preostajale su za izvoz. Ipak, najveći prihod dolazio je od šljive koja je imala najvidnije mjesto u voćarskoj kulturi i vanjskoj trgovini zemlje.

Šljiva je među svim voćem bila najvažnija i najkorisnija voćka za domaćinstvo, a za voćarstvo najzahvalnije drvo. Doslovno da nije bilo seoske kuće iza koje nije bio šljivik, niti je bilo potoka, vlažne doline, gdje se nije uzgajalo ovo neugledno, no ipak tako korisno drvo. Uspijevale su dobro u nizinama kao i po bregovima, samo što su one u nizinama imale krupniji plod, nego one po bregovima i po dolinama, ali bilo je i obrnuto u za-

---

²⁴ Izvještaj o radu Narodnog vijeća iz XX. sjednice Glavnog odbora N. V. za B. i H. od 11. decembra 1918, *Glas slobode*, God. VIII, br. 99, Sarajevo, 18. decembra 1918, 2.

²⁵ Narodna ishrana, *Glas slobode*, God. IX, br. 28, Sarajevo, 5. februara 1919, 1.

²⁶ ABH S, FTOK, K–2. *Zapisnik redovne XXVII plen. sjednice od 23. VI 1920. (sa priložima)*; Jaša Grgašević, *Trgovina Kraljevine SHS od 1919–1928. godine*, u: Joso, Lakatoš, *Privredni almanah jugoslovenskog Lloyd*, Glava VI, Zagreb 1929, 2–3, *Zbornik zakona i naredaba za Bosnu i Hercegovinu*, Godina 1919, Sarajevo, 1920, 195.

visnosti od od tla, obrađivanja i đubrenja. Njihov uzgoj bio je prilično lagan i bez truda. Razmnažavale su se sjemenom, izdancima i kalemljenjem. Ipak, većina bosanskih šljivika bila je uzgojena iz izdanaka, jer narod nije znao da se šljiva može i kalemljenjem uzgajati. Izdanci su uzimani od stabala s dobrim, lijepim i krupnim plodom, jer su prenosili sva svojstva matice na novo stablo. Od njih su se dobijala lijepa i zdrava stabla s krupnijim plodom roda. Onaj koji „uzgoji više takovih stabala, ima cijeli imetak, jer takove se šljive kao prijesne dobro plaćaju, a suhe još bolje.“ Mjesta u kojima je bilo više šljivika, koji su se još i njegovali, bila su naprednija. Šljive su povećavale blagostanje mnogih krajeva, jer kad rode mogle su se svježije ili prerađene uvijek dobro unovčiti. Narod je od njihove prodaje podmirivao sve svoje daće i još mu je prostajalo za ličnu upotrebu.

Šljiva je prema statistici Ministarstva poljoprivrede Kraljevine Jugoslavije i u periodu između dva svjetska rata dominirala među bosanskim voćem. Od oko 70 miliona voćnih stabala, koliko je registrirano u cijeloj državi 1936. godine, na područje Bosne i Hercegovine otpadalo je oko 13 miliona ili 16,6%. Od toga bilo je 9.941.126 stabala šljive, 1.072.802 jabuke, 810.680 oraha, 761.740 krušaka, 402.012 trešanja, 254.598 kestenova, 115.712 smokava, 58.117 breskvi, 56.666 višnji, 42.399 dunja i 15.988 stabala kajisije.²⁷

Prinos šljive ponajviše je zavisio od vremenskih prilika, uslijed čega je bio nestalan. Kada se kulturi voćke posvećivala potrebna pažnja rezultat roda bio je povoljniji.²⁸ Prema podacima državnog Ministarstva poljoprivrede i voda prinos šljive u Bosni i Hercegovini po jednom stablu kretao se od 10,4 u Drinskoj do 17,2 kg u Vrbaskoj banovini.²⁹ Godišnji prinos sirove šljive u cijeloj državi kretao se od 35.000 do 80.000 vagona (po 100 mtc), što je zemlji donosilo prihod od oko 200 miliona dinara.³⁰ Prosječna

---

²⁷ Š. Bubić, Voćarstvo u Bosni i Hercegovini, 35.

²⁸ ABH, FTOK, K-11, omot br. 2. *Zapisnik XLIII redovne plenarne sjednice od 11. i 12. IV 1929. god.*

²⁹ *Извештај о привредним приликама и раду коморе у години 1934*, Сарајево, 1935, 45-46.

³⁰ Prema dostupnim podacima vrijednost izvoza šljive (suhe i sirove) iz Kraljevine Jugoslavije od 1924. do 1934. godine kretala se: 1924. – 189.791.743 dinara, 1925. – 204.698.577, 1926. – 252.185.744, 1927. 192.750.473, 1928. – 175.214.268, 1929. –

godišnja proizvodnja u Bosni i Hercegovini iznosila je oko 18.000 vagona sirove i 1.000-1.500 vagona suhe.³¹

Šljiva se iskorištavala u svježem stanju, prerađivala u rakiju, pekmez i sušila. Nijedno voće nije se iskorištavalo tako obilno. Kako se nije mogla čuvati duže vrijeme u svježem stanju, njena sezona kratko je trajala. Prije 1918. oko 2/3 roda koristilo se za sušenje, ostatak za pečenje rakije i pekmeza, a najmanje se upotrebljavalo u svježem stanju. Prvenstveni stepen prerade šljiva odvijao se u etivažama. Šljiva se prerađivala u 11 velikih i moderno sagrađenih etivaža u koje je bio uložen isključivo domaći kapital.³² Od navedenog broja osam se nalazilo u Brčkom.³³ Etivaže su poslovale dobro, s obzirom na činjenicu da su bile na izvoru sirovina. Za vrijeme sezone zapošljavale su veliki broj gradske sirotinje. Pored toga od domaćih pilana nabavljale su drvene sanduke za pakovanje i time pomagale njihov rad.³⁴ Poteškoću u izvozu i radu etivaža stvarala su ograničenja koja su pravile zemlje uvoznice bosanske suhe šljive.³⁵

Poslije drveta koje je donosilo oko 600 miliona dinara, šljiva je bila najvažniji izvozni artikal iz Bosne i Hercegovine. Ukupna izvozna vrijednost šljiva i drugog voća iz Bosne i Hercegovine iznosila je oko 120 miliona dinara.³⁶ Prema podacima Trgovačko obrtničke komore iz Sarajeva vrijednost izvoza šljive 1925. godine procijenjena je na 60.000.000 dinara.³⁷ Najpovoljnija bila je 1930. kada se izvezlo 31.360.319 kg šljive u vrijednosti od 67.045.546 dinara.³⁸ Eksport proizvoda od šljive 1932. godine priho-

---

120.349.488, 1930. – 112.588.694, 1931. – 102.316.658, 1932. – 167.569.945, 1933. – 141.550.987 i 1934. 134.563.487, što je za promatrani period iznosilo ukupno 1.793.580.067 dinara. (*Извештај о привредним приликама и раду коморе у 1934*, 46-47).

³¹ *Извештај о привредним приликама и раду Коморе у години 1933*, 44-45.

³² *Извештај о привредним приликама и раду коморе у 1926*, 71.

³³ *Извештај о привредним приликама и раду коморе у 1925*, 57-58.

³⁴ *Извештај о привредним приликама и раду коморе у 1926*, 71.

³⁵ *Извештај о привредним приликама и раду коморе у 1925*, 57-58.

³⁶ Ljubomir, St., Kosier; Vaso, Ristić, *Vodeće institucije u nacionalnom bankarstvu Bosne*, Zagreb, 1924, 80.

³⁷ *Извештај о привредним приликама и раду коморе у 1925*, 58.

³⁸ Ivan, Radić, Šljiva, „*Napredak*“. *Hrvatski narodni kalendar za 1939*, Sarajevo, 1938.

dovao je Bosni i Hercegovini iznos od 45 miliona dinara. Od tog kontingenta otpadalo je 13 miliona na sirove, 31 milion na suhe i milion dinara na pekmez.³⁹

Trgovina šljivama obavljala su u raznim oblicima i donosila svake godine milione svježeg novca u zemlju.⁴⁰ Radilo se o unosnom poslu u kojem su glavnu ulogu igrale banke i krupni privatni kapital. Krupni izvoznici bili su: Filijala zemaljske banke, Ujedinjena centralna banka, Prva muslimanska banka, Hrvatska posavska banka, Agrarna i komercijalna banka, Muslimanska centralna banka i dr.⁴¹ Među najjačim izvoznim središtima u Bosni i Hercegovini bilo je Brčko, centar cijele Bosanske Posavine, kraja na čijem teritoriji se prostiralo preko 500 sela s 250 općina.⁴² Ležalo je na obali Save u središtu bosanskohercegovačkog šljivskog rejona, što je utjecalo da dobije ulogu glavnog centra za obradu i izvoz šljive. Prema nekim procjenama s brčanskog tržišta odvijalo se oko 90% izvoznog viška šljive.⁴³

U dobrim godinama šljive su obilno rađale. Vrijeme berbe bilo je stvar ocjenjivanja, a zavisilo je uglavnom od iskustva i procjene domaćina. Čekalo se da plod sazrije, a potom se pristupalo berbi. Počinjala je s ubiranjem šljiva pravilne veličine i najbolje boje, a proces se ponavljao sljedećeg ili poslije nekoliko dana, jer plodovi na jednom stablu nisu istovremeno zreli.⁴⁴ Plodovi su brati rukom, drmanjem ili tresenjem stabla, a rjeđe mlaćenjem motkama, jer su se tako uništavali plodovi i plodonosne grančice. Branje pomoću otresanja vršilo se tako što su pod stabla prostirane: ponjave, hasure, slama ili se zemlja ispod stabla prekopavala, da se plod padanjem ne ošteti i da se lakše pokupi. Lijepe i krupne šljive za sušenje i prodaju u inostranstvo brate su ručno i obavezno s peteljkom, dok su bile

---

³⁹ *Izveštaj o privrednim prilikama i radu komore 1932*, 48.

⁴⁰ Brčka, *Bosnischer Bote pro 1901*, Sarajevo, 1901, 212.

⁴¹ ABH S, FTOK, K-1, omot br. 12. „Sadašnje privredno stanje u BiH“ predavanja održano na našoj konferenciji mira u maju 1919. god.

⁴² Брчко је једно од наших најјачих извозничких места, *Правда*, Год. XXXV, број 123835, Београд, 3. мај 1939, непагинирано.

⁴³ Joso, Lakatoš; Aco, Despić, *Industrija Bosne i Hercegovine*, Sarajevo, 1924, 160–161.

⁴⁴ Salkan, Užičanin, Šljiva u privredi Bosne i Hercegovine (1861–1918), *Historijska misao*, 7, Tuzla, 2022, 123–124.

još poluzrele. Kao takve lakše su transportovane i nisu stradale tokom prevoza, nego su samo dozrijevale. Plodovi koji su iznošeni na mjesna tržišta brati su potpuno zreli. Sitnije šljive za pekmez i rakiju obično su skidane sa stabla drmanjem ili trešenjem. Slabiji i oštećeni plodovi tokom branja upotrijebljavani su za pekmez ili rakiju. Šljive su pakovane u voćne gajbice / sandučiće od 12 do 15 kg ploda. Osim gajbica kao ambalaža korištene su pletene korpice od vrbova pruća u koje je stajalo od 20 do 25 kg ploda.⁴⁵

Detalj s brčanske pijace s izloženim pletenim korpama šljive

Ranije su za vrijeme berbe trgovci obično dolazili iz Beča i Pešte u sve bosanske šljiviske krajeve i ostajali do kraja sezone. Svaki od njih imao je po jedno stovarište i držao po jednog kupca (posrednika), koji je na tržištu neposredno kupovao voće od seljaka.⁴⁶ Kako bi roba što bolje odgovarala ukusu inostranih mušterija i kvalitetom i načinom pakovanja, trgovci-izvoznici kupovali su od seljaka šljivu u voćnjacima, brali je i pakovali sa svojim radnicima (beračima) koje su sezonski zapošljavali i dovozili na željezničku stanicu.⁴⁷ Dakle, najvećom količinom šljive na tržištima ruko-

---

⁴⁵ Ivan, Radić, Šljiva, „Napredak“. *Hrvatski narodni kalendar za 1939*, Sarajevo, 1938.

⁴⁶ Босанска шљива, *Тежак*, 171.

⁴⁷ *Izveštaj o privrednim prilikama i radu Trgovačke i obrtničke komore za Bosnu i Hercegovinu u godini 1932*, Sarajevo, 1933, 138-139.

vali su lokalni trgovci, čije je glavno zanimanje bilo da kupuju manju kilažu i sastavljaju vagonске toware i tako postižu bolje cijene. Oni su posjedovali velike magacine, gdje su skladištili i čuvali kupljene količine, dok se vagonски towar ne sastavi ili ukaže pogodna prilika za izvoz.⁴⁸ U vrijeme sezone vojska nadničara i nadničarki, svih uzrasta i životne dobi, radila je i danju i noću na poslovima sa šljivom. Tada nisu vrijedile odredbe radničkih zakona. Važio je samo običajni način brze otpreme, koji je bio jači od pisanog. Da se na brčanskom otpremištu radilo na način desetosatnog radnog vremena, polovina šljiva bi propala prilikom transporta.⁴⁹ Od 1930. godine posao branja i sortiranja u potpunosti su preuzeli seljaci u svoje ruke, tako što su s porodicama brali voćnjake, sortirali plodove, dovozili na pijacu i prodavali kao i sve ostale proizvode. Promjena načina rada odgovarala je i trgovcima, jer im je bilo isplativije da od seljaka kupuju gotovu, obranu, sortiranu i pakovanu robu na pijaci. Nisu imali potrebe da angažiraju sezonske radnike za branja i pakovanja šljive.⁵⁰

Kvalitet šljive određivao se po veličini ploda. Najčešće se trgovalo s tri utvrđene klase i to: velika garnitura 70-75, srednja 80-85 i mala 110-120 plodova u 1 / 2 kg. Merkantilna je bila najmanja klasa u kojoj šljive nisu brojane.⁵¹ Godine 1933. 10% bilo je garnitura 70/75, 25% 80/85, 95/100 i 110/120, te 15% merkantilne. U godinama kada je rod bio nešto slabiji plodovi su bili krupniji pa je I klase 70/75 i 80/85 bilo za 5-10% više, a u godinama kada su šljive bolje rađale nije bilo uopće I klase, a od 80/85% bilo je 5-10% manje, a III i merkantilne za toliko više.⁵² Nakon sortiranja lokalni preprodavci utvrđivali su cijene i time olakšavali i izvoznici.

---

⁴⁸ Босанска шљива, *Тежак*, 171.

⁴⁹ Место које живи свега месец дана у години. Брчко највеће шљиварско место у Босанској Посавини, *Правда*, Год. XXXV, бр. 12516, Београд, 10. септембар 1939, непагинирано.

⁵⁰ *Izveštaj o privrednim prilikama i radu Trgovačke i obrtničke komore za Bosnu i Hercegovinu u godini 1932*, 139.

⁵¹ Die Bosnische Pflaume. Eine Handelsstudie, *Дело*, 353; Босанска шљива, *Тежак*, 195.

⁵² *Izveštaj o privrednim prilikama i radu Коморе 1934*, 55.

Posao ovih posrednika u prvom rukovanju voćem opravdavala je njihova vještina i razumijevanje posla i njihova uloga uopće bila je priznata.⁵³

Prema pisanju štampe ko je želio „da upozna privredu (...) zemlje, taj treba bar jedan dan da provede u Brčkom na Savi u septembru – za vreme kampanje sveže šljive.“ Vrijeme berbe i početak sušenje bilo je normirano još tokom austrougarskog perioda. Sušenje je počinjalo 1. septembra⁵⁴ i trajalo do 15. septembra, koji se smatrao prvim pazarnim danom na berzi sa suhom šljivom. U vrijeme kampanje sve se odvijalo munjevitom brzinom. Veće ekspeditivnosti, neobične za Bosnu, od branja pa do transporta šljive, nije bilo ni u daleko naprednijim zemljama. U sezoni se na hiljade tovara šljive slijevalo na pijacu u Brčko, koja je u stvari bila formirana od dvaju ulica koje su vodile k železničkoj stanici. Cjenkanja nije bilo pošto je cijena dobila berzanski karakter i formirala se munjevitom brzinom. Zbog toga je jako fluktuirala u toku od nekoliko sati. Ukoliko su nalozi bili veći od količine robe na tržištu cijena je bila veća, ali ukoliko je ponuda bila veća od potražnje cijena je opadala.⁵⁵ Ipak, i kod šljive kao i kod drugih trgovačkih artikala važno je pravilo „najbolje – najskuplje“.⁵⁶

Interesantno razdoblje u trgovini šljivama nastupilo je poslije 1918. godine, kada počinje jači izvoz svježeg voća. U početku je izvoz svježije šljive išao u malom obimu i s velikim gubicima, ali se iz godine u godinu usavršavao i povećavao. Povećani obim trgovine svježim voćem omogućio je tehničko-tehnološki napredak i razvoj industrije rashladnih uređaja, čime su stvorene pretpostavke za transport svježih plodova na većim udaljenostima. Pri tome je usavršavanje načina pakovanja i funkcioniranje saobraćajnih sredstava bilo od posebne važnosti. U pogledu pakovanja učinjen je progres, kada je pored korpe počelo da se koristi i sanduče. Proizvodnja

---

⁵³ Brčko. Anketa o izvozu svežih šljiva u ovoj kampanji, *Народно благостање*, Год. V, бр. 38, Београд, 16. септембар 1933, 599.

⁵⁴ Босанска шљива, *Тежак*, Илустровани лист Српског Пољопривредног Друштва, Год. LIII, бр. 22, Београд, 30. маја 1926, 171.

⁵⁵ V. Bajkić, „Brčko. Anketa o izvozu svežih šljiva u ovoj kampanji“, *Народно благостање*, Год. V, бр. 38, Београд, 16. септембар 1933, 599.

⁵⁶ Die Bosnische Pflaume. Eine Handelsstudie, *Дело*, 353.

sanduka za izvoz svježih šljiva bila je najrazvijenija u Brčkom, gdje je postojala fabrika koja je izrađivala 300.000 sandučića godišnje.⁵⁷

Najvažniji faktor u razvoju izvoza svježe šljive bilo je usavršavanje saobraćajnih sredstava. U tom pogledu Ministarstvo saobraćaja dalo je poseban doprinos. Treba napomenuti da su telefonski i željeznički saobraćaj između Brčkog i inostranstva također dobro funkcionirali. Svakodnevno u 13:00 sati u vrijeme sezone kretalo je iz Brčkog 100 vagona svježe robe (ubirane samo jedan dan ranije), koja se već idućeg dana prodavala u Beču i Pragu, a poslije dva dana i u Varšavi. Uzrok porastu izvoza svježe šljive ležao je i u tome što izvozna kampanja nije dugo trajala – šest do osam sedmica – a također i što su seljaci i trgovci imali najbolji profit od njene prodaje. Prodaja sirove šljive dakle, predstavljala je najbolje unovčenje, bolje no pri najboljoj cijeni za suhu šljivu i pekmez. Za nju su dobijali relativno visoku cijenu od 1,5 do dva dinara po kilogramu, dok su za jedan kilogram suhe mogli postići četiri dinara, a za njega je trebalo četiri kilograma sirove, ne uzimajući pri tome troškove sušenja i ostale izdatke. Prema tome trgovina svježom šljivom davala je dobre rezultate i dobitke, kako seljaku tako trgovcu i izvozniku. Međutim, u praksi se, prema tvrdnjama poslovnih krugova, nisu pokazali ovi povoljni rezultati, nego su se naprotiv pokazali znatni gubici u trgovini svježom šljivom. Konačan bilans poslovanja nije bio povoljan, jer od prometa koji je iznosio oko 25 miliona dinara za vrijeme kratkotrajne kampanje, niko nije osjećao veliku korist, nego se naprotiv skoro svake godine posao završavao s gubitkom koji se morao osjetiti u budžetima seljaka, trgovaca i izvoznika.⁵⁸

Izvoz svježih šljiva imao je ekonomski, ali i kulturni značaj, koji se ogledao u činjenici da je bila smanjena proizvodnja rakije, a time i rašireni alkoholizam. Ekonomska povoljnost ogledala se u činjenici da je na međunarodnim tržištima kalifornijska suha šljiva bila sve veća konkurencija bosanskoj. Pritisak je bio toliki da je izgledalo da je toj grani bosanske

---

⁵⁷ Brčko. Anketa o izvozu svježih šljiva u ovoj kampanji, *Народно благостање*, Год. V, бр. 38, Београд, 16. септембар 1933, 598.

⁵⁸ ABH S, FТОK, K-11, omot br. 2. *Zapisnik XLIII redovne plenarne sjednice od 11. i 12. IV 1929. god.*

„privrede došao kraj.“ Međutim, bosanski proizvođači nisu imali potrebe da se bore s kalifornijskom šljivom, jer potonja nije mogla da se pojavi na evropskom tržištu u svježem, nego samo u suhom stanju. Posebna povoljnost bila je okolnost da je sirova šljiva bila najjeftinije voće, odnosno „voće sirotinje industrijskih gradova“, zbog čega su široke mase i pri smanjenoj kupovnoj snazi bile u mogućnosti da je nabavljaju i troše. Ostalo voće bilo je „tako skupo da mu je prođa“ bila otežana, dok se šljiva obilato konzumirala.⁵⁹

Da bi izvoz voća i kvalitativno odgovarao zahtjevima potrošača, nadležne ustanova i privrednici preduzimali su razne mjere koje su bile određene Pravilnikom o kontroli svježeg voća namijenjenog izvozu, Pravilnikom o trgovini suhom šljivom i pekmezom i naređenjima u pogledu vrste i načina pakovanja voća koje se izvozilo.⁶⁰ Trgovina se obavljala prema uzancama za trgovinu suhom šljivom i pekmezom, koje su bile na snazi još od 4. jula 1913. godine. Kako su se prilike poslije rata izmijenile postojala je potreba za izvjesnim promjenama, a s druge strane za unifikacijom s drugim privrednim područjima, gdje se trgovalo ovim artiklom. Naime, trgovina šljivom imala je ozbiljne probleme radi neprofesionalnog rada tržišnih komisija, zbog čega je privremeno gubila svoja tržišta u inostranstvu koje je bilo osjetljivo u pogledu kvaliteta robe.⁶¹ Zagrebačka berza, koja nije imala specijalne uzance za trgovinu šljivom i pekmezom, izrazila je 1924. želju da u sporazumu s Trgovačko obrtničkom komorom Bosne i Hercegovine i beogradskim interesentima izradi nove uzance koje bi bile jedinstvene za cijelu državu. Sarajevska komora je prihvatila ovaj prijedlog i 28. septembra 1924. godine sazvala konferenciju u Brčkom. Međutim, na konferenciju nisu došli beogradski delegati, zbog čega je rad na unifikaciji bio otežan. Na bazi starih sarajevskih uzanci na konferenciji su izrađeni prijedlozi koje su trebali usvojiti i beogradski interesenti. Beogradska berza nije prihvatila taj prijedlog, nego je uz saradnju stručnih referenata izradila uzan-

---

⁵⁹ V. Bajkić, „Brčko. Anketa o izvozu svežih šljiva u ovoj kampanji“, *Народно благостање*, Год. V, бр. 38, Београд, 16. септембар 1933, 599.

⁶⁰ *Izveštaj o privrednim prilikama i radu komore 1932*, 47.

⁶¹ *Извештај о привредним приликама и раду коморе у 1925*, 40.

ce za produktnu berzu u kojima su pored općih izrađene i specijalne odredbe i uzanse za suhu šljivu i pekmez koje su stupile na snagu u augustu 1925. godine.⁶² Sporazumom od 22. aprila 1926. godine kojeg su sklopile Trgovačko obrtnička komora iz Sarajeva i beogradska berza uzance su bile približene, ali su ipak, ostale određene razlike.⁶³

Izvoz šljive obavljao se najviše željeznicom i parobrodom Savom i Dunavom.⁶⁴ Kako je naprijed već navedeno, omjer izvoza suhe i sirove šljive poslije 1918. godine značajno se promijenio, jer su glavni evropski kupci kupovali veće količine sirove šljive i prerađivali ih u svojim etivazama.⁶⁵ Ovdje se prvenstveno misli na Njemačku, koja je bila najveći uvoznik bosanske šljive,⁶⁶ a potom na Austriju i Čehoslovačku koje su etiviranje šljiva prenijele u svoja područja ograđujući se visokim uvoznim carinama na etiviranu bosansku šljivu u sanducima. Njemačka se ogradila s 15 rajsh maraka, a Čehoslovačka s 198 kruna uvozne carine na etiviranu šljivu u sanducima do 25 kg. Carina je, prema tvrdnjama Trgovačke komore iz Sarajeva, iznosila koliko i ukupna vrijednost robe. Bosanskohercegovačke etivaže, uz određene žrtve, pokušavale su da ublaže efekte carine na način da su uvele pakovanja od 30 i 33 kg na koje je carina bila nešto manja, ali ova mjera nije imala puni efekat.⁶⁷ Pored navedenih zemalja šljiva se izvozila u Poljsku, Englesku i Nizozemsku. Svoja stara tržišta u Skandinavskim državama bosanska šljiva je izgubila, jer monarhistička Jugoslavija s njima nije imala sklopljene trgovinske ugovore, za razliku od drugih velikih izvoznika. Veća potrošnja bosanskih šljiva bila je ovisna o kupovnoj snazi država koje su je uvezile, konkurenciji, te o carinskim mjerama.⁶⁸ Glavnu

---

⁶² *Izveštaj o privrednim prilikama i radu komore u godini 1926*, 96-97.

⁶³ *Извештај о привредним приликама и раду коморе у 1925*, 40.

⁶⁴ *Извештај о привредним приликама и раду коморе у 1925*, 40.

⁶⁵ *Извештај о привредним приликама и раду коморе у 1925*, 59.

⁶⁶ Босанске шљиве, *Тежак*, Илустровани лист Српског Пољопривредног Друштва, Год. LIII, бр. 23, Београд, 6. јуна 1926, 180.

⁶⁷ *Извештај о привредним приликама и раду коморе у 1925*, 58.

⁶⁸ *Извештај о привредним приликама и раду коморе у 1925*, 40.

konkurenti na evropskom tržištu bile su Francuska i Sjedinjene Američke Države (SAD).⁶⁹

Eksport šljive iz Brčkog, glavne izvozne luke, u periodu od 1919. do 1939. godine donosimo u sljedećoj tabeli:⁷⁰

U sezoni	Suha šljiva	Svježa šljiva
	U metričkim centima (mtc)	
1919.	45.888,66	nepoznato
1920.	32.975,38	nepoznato
1921.	129.003,76	40.000
1922.	78.980,31	nije bilo izvoza
1923.	122.014,52	80.000
1924.	129.531,66	15.000
1925.	23.361,15	65.300
1926.	96.332,62	41.400
1927.	109.092,88	80.300
1928.	48.340,71	123.500
1929.	82.108,32	75.000
1930.	12.354	nepoznato
1931.	27.759	nepoznato
1932.	110.650	130.000

⁶⁹ *Извештај о привредним приликама и раду коморе у 1925*, 40.

⁷⁰ Tabela sačinjena na osnovu: ABH S, FТОК, К–11, omot br. 9. *Привредне прилике у Босни и Херцеговини*; ABH S, FТОК, К–11, omot br. 2. *Зaписник XLVII редовне пленарне сједнице од 11. и 12. IV 1929. год.*; *Извештај о привредним приликама и раду коморе у 1925*, 59; *Извештај о привредним приликама и раду коморе у 1926*, 17; *Извештај о привредним приликама и раду коморе 1932*, 48; *Извештај о привредним приликама и раду коморе у 1933*, 39; *Извештај о привредним приликама и раду коморе у 1934*, 48; *Извештај о привредним приликама и раду коморе у 1935*, 28-29; *Извештај о привредним приликама и раду коморе у 1936*, 34-35; *Извештај о привредним приликама и раду коморе у 1937*, 62; *Извештај о привредним приликама и раду коморе у 1938*, 39; *Извештај о привредним приликама и раду коморе у 1939*, 39.

1933.	55.800	173.049
1934.	150.000	100.000
1935.	55.000 zajedno s Valjevom	95.649,22
1936.	105.000	165.000
1937.	35.000	37.360
1938.	35.110,38	47.659
1939.	100.000	132.800 ukupno Drin- ska banovina

Analizom podataka iz tabele uočava se da je izvoz fluktuirao i da se količina eksporta mijenjala u zavisnosti od roda. Statistika također pokazuje da je izvoz bio u padu i da je došlo do promjena količinskog omjera izvoza suhe i sirove u korist potonje. Također uočava se da je kultura šljive slabila i da su prinosi iz ranijih nerodnih godina kasnije predstavljali dobre rezultate.⁷¹

Opadanje šljivarstva

U voćarstvo, kao u malo koju privrednu granu, nije trebalo puno ulagati i raditi, a donosilo je dobar prihod. Kao izvoru narodnog blagostanja njezi šljive trebalo je posvetiti posebnu pažnju. Ona je kao i svaka druga biljka za svoj razvoj, dobar i obilan rod, trebala nužnu hranu i njegu. To je podrazumjevalo adekvatnu obradu zemljišta na kojem su bili šljivici, te obrezivanje, krečenje i đubrenje stabala. Međutim, i pored silne važnosti šljivi nije poklanjana briga i ono malo njege i ulaganja koji su joj bili potrebni. Posjednici nisu obraćali dovoljno pažnje regeneraciji svojih šljivika, pa je taj nemar, koji potiče iz perioda Prvog svjetskog rata, kasnije bio još izraženiji. Rijetko su čišćenje i krečenje voća obavljali samovoljno, već uglavnom pod prisilom.⁷² Orezivanja i proređivanja roda skoro da i nije bilo, kao i đubrenja kojim se pojačavala plodnost tla, stablo opskrbljivalo

⁷¹ ABH S, FTOK, K-11, omot br. 2. Zapisnik XLIII redovne plenarne sjednice od 11. i 12. IV 1929. god.

⁷² Voćarstvo Vrbaske banovine. Njega voćaka, *Врбаске новине*, Год. V, број 74, Бања Лука, 1. фебруара 1933, 5.

hranom, uvećavao prirod i voćka uzdržavala u snazi. Obrađivanje i đubrenje vršilo se uglavnom samo onda kad su se voćke sadile, a poslije su bile prepuštene same sebi. Stabla koja se nisu đubрила, ne samo da su manje rađala, nego su imala i slabiji kvalitet ploda.⁷³

Zbog nemara šljivarstvo je poslije Prvog svjetskog rata konstantno opadalo. Prema statističkim podacima u Bosni i Hercegovini 1920. godine bilo je 12.394.880 stabala šljive od čega u: bihaćkoj 670.260, mostarskoj 147.700, sarajevskoj 1.040.000, travničkoj 865.600, tuzlanskoj 7.070.000 i vrbaskoj 2.601.320. Dakle, najbogatiji šljivarski kraj bila je Tuzla i njena okolina.⁷⁴ Za samo pet godina (1925) broj stabala smanjio se na 11.488.455 ili skoro za cijeli milion. Prema pojedinim oblastima bilo je u: bihaćkoj 511.680, mostarskoj 90.733, sarajevskoj 1.166.604, travničkoj 386.973, tuzlanskoj 6.933.732 i vrbaskoj oblasti 2.398.733 stabala šljive.⁷⁵ Trend opadanja nastavljen je i kasnije tako da je 1936. godine bilo 9.941.126 stabala šljive. Premda ovi statistički podaci nisu pouzdano tačni, ipak, radilo se o drastičnom padu od oko 2,5 miliona stabala ili smanjenju šljivskih kapaciteta za 20,17%.⁷⁶

Javnost je ukazivala na maćehinski odnos nadležnih državnih organa i obrađivača prema voćkama, naročito onima koje su se iskorištavale u privredne svrhe. Posebno je upozoravala na propadanje šljivika, koje su usljed nemara uništavale bolesti i razne štetočine. Među njima najrasprostranjenije bile su rogač, lisne uši i potkornjak. Najobičnija pojava, koja se stalno i svuda sretala, bio je crvljiv plod. Uzrok raširenosti crvljivosti bio je nepažnja i nebriga voćara, koji nisu preduzimali ništa da suzbiju njene uzročnike, iako su mjere odbrane i suzbijanja bile vrlo jednostavne.⁷⁷ Štetočine i voćne bolesti pojavljivale su se svuda gdje se u Bosni gajila šljiva.

---

⁷³ Ivan, Radić, *Voćke u zimi i u proljeće*, *Napretkova božićna knjiga*, Sarajevo, 1938.

⁷⁴ J. Lakatoš, A. Despić, *Industrija Bosne i Hercegovine*, 160–161.

⁷⁵ *Izveštaj o privrednim prilikama i radu Komore u godini 1926*, Sarajevo, 1927, 13.

⁷⁶ Š. Bubić, *Voćarstvo u Bosni i Hercegovini*, 35.

⁷⁷ Jovo, Popović, *Bolesti i štetočine voćaka i voća*, *Kalendar Napredak*, Sarajevo, 1929.

Njihova pojava bila je češća i jača u koliko je njega šljive bila slabija.⁷⁸ Međutim, iako su umanjivale vrijednost voća, a često potpuno ometale njegovu prođu, naročito na stranim tržištima, mjere za njihovo suzbijanje nisu preduzimale ni težaci ni nadležni državni organi.

Najveća opasnost kulturi šljive od 1925. godine prijetila je od „štitaste uši“ (*Lecanium corni*), koja je postepeno obuhvatala šljivike u sjevernoj Bosni, glavnom šljivskom rejonu i uništavala za uvijek njihovu životnu snagu.⁷⁹ Na stablu koje su okupirale dolazilo je do sušenja ogranaka, grančica pa i cijelog drveta, a osim toga davalo je kvantitativno i kvalitativno lošiji plod.⁸⁰

Protiv zapostavljanja šljivika nije bilo efikasnijeg sredstva od dobre volje i savjesti posjednika da zlo odstrane boljom njegom ove plemenite voćke. U borbi protiv šljivске uši pored dobre volje, morala je postojati i izvjesna metoda u liječenju oboljelih stabala. Štitasta uš nevjerovatno brzo se razmnožavala i opasno prijetila šljivi. Napadala je tanje grančice voćke, postepeno ih zauzimala, sisala sok iz stabla i oduzimala mu hranu, a ono se postepeno sušilo.⁸¹

Stručnjaci su upozoravali na ekonomski značaj šljive i tražili da se preduzmu efikasnije mjere kako bi se spriječilo širenje štitaste uši i sačuvalo „nacionalno blago.“ Apelirali su na državne kulturne i obrazovne organizacije i institucije, kao i posjednike šljivika da svim silama pomognu akciju oko suzbijanja voćnih štetočina.⁸² Među nadležnim i stručnim krugovima ova opaka voćna bolest bila je predmet mnogobrojnih konferencija. Najvažnija bila je konferencija održana 12. decembra 1928. godine u Beogradu na kojoj je donijeto više zaključaka, od kojih su najvažniji bili:

---

⁷⁸ Jovo, Popović, Bolesti i štetočine na gajenom bilju u godini 1938. – na terenu Bosne i Hercegovine, *Glasnik zemaljskog muzeja Kraljevine Jugoslavije*, God. L, sv. II, Sarajevo, 1938, 8.

⁷⁹ *Izveštaj o privrednim prilikama i radu komore u godini 1927*, Sarajevo, 1928, 107.

⁸⁰ *Извештај о привредним приликама и раду Коморе у години 1933*, 44-45.

⁸¹ ABH S, FТОK, K-11, omot br. 2. *Zapisnik XLIII redovne plenarne sjednice od 11. i 12. IV 1929. god.*

⁸² *Извештај о привредним приликама и раду Коморе у години 1933*, 44-45.

1. da se odmah donesu zakonske odredbe o općem i obaveznom uništavanju štetnih životinja i biljki,

2. da se akcija za suzbijanje šljivske uši izdvoji iz općih mjera za podizanje i gajenje šljive i

3. da se Ministarstvu poljoprivrede i voda stave na raspolaganje potrebni krediti kako bi moglo uzeti u svoje ruke organizaciju borbe protiv navedene štetočine, i da ono ustupi seljacima i ostalim posjednicima šljivika, bar za prvo vrijeme, besplatno prskalice i ostali potreban materijala za njeno suzbijanje.⁸³

I pored uzbune u javnosti, nadležni međutim, konkretno nisu učinili puno u borbi protiv šljivske uši. Jedino je Ministarstvo poljoprivrede i voda početkom marta 1929. godine preko sreskih ekonomata razdijelilo uputstva za čišćenje i organiziralo održavanje predavanja stanovništvu o suzbijanju štetočina. Izdalo je i naredbu da držalac šljivika, bio on vlasnik ili zakupac, najdalje do 15. aprila 1929. godine sva stara i iznurena stabla koja su se osušila ili bila u stanju da se njegom nisu mogla oporaviti, te izumrle grane i grančice, odstrane i odlože na udaljeno mjesto od voćnjaka i što prije spaliti. Prodaja drveta oboljelih od ove opake bolesti, kao i njegovo prenošenje iz mjesta u mjesto, bila je strogo zabranjena. Sa šljive je poslije odsijecanja suhih dijelova trebalo odstraniti lišajevе, mahovinu kao i staru i oronulu koru i sve spaliti. Stabla je poslije ovakvog čišćenja trebalo okrećiti. Predlagalo je vlasnicima šljivika da po mogućstvu sve šljive koje su bile zaražene štitaštima prije kretanja vegetacije i beharanja tretiraju rastvorima koje su im preporučivali nadležni poljoprivredni referenti. Za praćenje izvršenja pomenute naredbe bile su nadležne općinske vlasti, koje su novčanom globom trebale kažnjavati vlasnike koji nisu postupali po naredbi.⁸⁴

Radi saniranja prilika u šljivarstvu i Trgovačko obrtnička komora Bosne i Hercegovine preduzimala je mjere i podnosila brojne prijedloge nadležnim organima. Na anketi koju je 16. juna 1929. godine organizirala u Brčkom, a kojoj su prisustvovali predstavnici Ministarstva poljoprivrede i voda, Ministarstva trgovine i industrije, predstavnici Beogradske trgova-

---

⁸³ ABH S, *FTOK*, K-11, omot br. 2. *Zapisnik XLIII redovne plenarne sjednice od 11. i 12. IV 1929. god.*

⁸⁴ ABH S, *FTOK*, K-11, omot br. 2. *Zapisnik XLIII redovne plenarne sjednice od 11. i 12. IV 1929. god.*

čke komore, Udruženja izvoznika, te mnogobrojni izvoznici i trgovci gdje je bila razvijena trgovina šljivom, podnijeti su važni i dokumentovani referati. Učesnici ankete raspravljali su o mjerama koje je trebalo preduzeti za saniranje šljivika, povećanje proizvodnje i izvoza šljive.⁸⁵ Svi izlagači ukazivali su na značaj te privredne grane za stanovništvo, jer se vrijednost oko 60 miliona stabala šljive u zemlji, procjenjivala na preko 12 milijardi dinara. Prisutni su upozoravali da se uzgoju šljive nije pridavao potreban značaj, te ukazivali na pogubne posljedice takve politike. Posebno se raspravljalo o pojavi i suzbijanju štitaste uši. O tome je iscrpan referat podnio inženjer Jovo Popović, šef Fitopatološkog zavoda u Sarajevu. Na kraju ankete donijeta je rezolucija kojom je traženo da država, pored donošenja Zakona o obligatornom suzbijanju šljivske uši, osigura novčana sredstva za izvršenje potrebnih mjera za njeno uništenje, te da organizaciju i tehničko rukovanje poslovima suzbijanja povjeri Fitopatološkom zavodu u Sarajevu.

Silne konferencije, ankete i sastanci, ostajale su mrtvo slovo na papiru, jer nadležni nisu preduzimali ozbiljnije mjere za rješavanja nagomilanih problema u šljivarstvu.⁸⁶ Posebno je Bosna, gdje je šljivarstvo bilo razvijeno i predstavljalo važnu privrednu granu, bila potpuno zanemarena. „Od jedan milijon Dinara koju [je] svotu Ministarstvo Poljoprivrede odredilo za akciju za suzbijanje šljivske uši i predalo je Srpskom Poljoprivrednom Društvu u Beogradu, Bosna nije ništa dobila.“⁸⁷ Poslije dugih i oštih zima 1930. i 1931. godine zaraza štitaste uši počela je sama do popušta. To nije došlo samo zbog njene degeneracije, nego što su hladnoće uništile skoro sva stara i slabija stabla. Zaraza se kasnije pogoršala, jer su šljivogojci mislili da je zbog mrazeva potupno nestala pa su napustili čišćenje i prskanje stabala. Samo dvije godine kasnije ona se razmnožila i pojačala štetu u šljivcima.⁸⁸ I da srećom pošast šljivske uši nije prirodnim putem nestala sa

---

⁸⁵ Шљиварска конференција у Брчком, *Време*, Год. IX, бр. 2686, Београд, 17. јуна 1929, 5.

⁸⁶ *Izveštaj o privrednim prilikama i radu komore u godini 1930*, Sarajevo, 1931, 33-34.

⁸⁷ ABH S, FТОK, K-11, omot br. 9. *Privredne prilike u Bosni i Hercegovini*.

⁸⁸ *Извештај о привредним приликама и раду Коморе у години 1934*, Сарајево, 1935, 45.

šljivarstvom bi, prema mišljenju stručnjaka, bilo „svršeno u najkraće vrijeme.“⁸⁹

Problemi u trgovini sa šljivom

Rijetko je u promatranom periodu raspravljano o trgovini šljivom kao pred veliku ekonomsku krizu, kada je ova privredna grana s poljoprivrednog i komercijalnog gledišta preživljavala teške dane. Ovaj problem naročito je pogađao vanredno osjetljivu bosanskohercegovaču ekonomiju, s jedne strane, jer je šljiva zauzimala visoko mjesto u vanjskoj trgovini, a s druge što je i za proizvođače i za trgovce predstavljala skoro uvijek gotov novac, jer se mogla u svako doba prodati i unovčiti. Iz godine u godinu dolazilo je do kvantitativnog i kvalitativnog opadanja šljivskog roda. Količinsko opadanje pripisivano je oboljenju stabala od štitaste uši i nedovoljnoj pažnji koju su posjednici šljivika poklanjali njihovoj njezi. Kvalitativno opadanje roda, pored oboljenja stabla, bilo je posljedica slabe obrade, odnosno sušenja, te raznih nedozvoljenih manipulacija na štetu kvaliteta. S komercijalnog aspekta uzrok opadanja ležao je u nerentabilnosti posla, usljed potpune dezorganizacije u trgovini svježom šljivom. Sva nastojana išla su u pravcu da se što više robe izveze bez obzira na rentabilnost posla i mogućnost njegove realizacije, jer se on konačno efektuirao u inostranstvu kad se roba proda i unovči. Taktika uvoznika bosanske šljive bila je uvijek da pred početak kampanje vješto proture vijesti o visokim cijenama šljive u inostranstvu, „kako bi namamili našu robu“, što im je redovito polazilo za rukom.⁹⁰

Za konsolidiranje i unaprijeđenje trgovine svježom šljivom, prema mišljenju stručnjaka, bilo je potrebno da nadležni državni organi izdaju jedinstvene odredbe za njen izvoz, koje su trebale važiti, ne samo za Bosnu i Hercegovinu nego sve krajeve odakle se izvozila, a za osnovu su predlagali naredbu Zemaljske vlade Bosne i Hercegovine od 1. septembra 1914.

---

⁸⁹ Š. Bubić, *Voćarstvo u Bosni i Hercegovini*, 37.

⁹⁰ ABH S, *FTOK*, K-11, omot br. 2. *Zapisnik XLIII redovne plenarne sjednice od 11. i 12. IV 1929. god.*; *Извештај о раду привредне конференције Дринске бановине одржане у свечаној сали краљ. банске управе у Сарајеву дне 24. априла 1930. год.*, Sarajevo, 1930, 14–15.

godine o uređenju i nadziranju trgovine i izvoza sirove i suhe šljive i šljivova pekmeza. Predlagali su da Ministarstvo poljoprivrede i voda putem oblasnih poljoprivrednih referenata i sreskih ekonomata, za svaku godinu odredi dan prije kojeg se svježja šljiva nije smjela brati, vodeći računa o sazrijevanju šljive u dolinama i brdskim krajevima, kako bi se spriječila ekspedicija nezrele šljive. Također, trebalo je odrediti uniformno pakovanje. Radi poboljšanja transporta, predlagali su da se renovira ili nanovo izgradi željeznička stanica u Brčkom, gdje se tokom sezone tovarilo 50-60 vagona dnevno, iako je kapacitet utovara ove stanice 1929. godine iznosio šest vagona, zbog čega ju je trebalo prilagoditi tim uvećanim potrebama. Tražili su da se uvedu redovni polasci kompletnih željezničkih kompozicija za prevoz svježeg voća iz Brčkog, koji bi osigurao brži transport ove lahko kvarljive robe.⁹¹

Velike količine šljive izvožene su u osušenom stanju, ali je i tu bila prisutna tendencija stalnog pada. U traženju uzroka potrebno je ukazati da su godinama poslije rata troškovi proizvodnje suhe šljive porasli za skoro dva puta. S druge strane pak, kupovna snaga potrošača bosanske suhe šljive bila je u padu. Ne manje važno bilo je i to da se plod šljive zbog oboljenja i nebrige smanjivao, a ujedno i kvalitet opadao. Jedan od najvažnijih uzroka opadanja bila je diskreditacija bosanske šljive u inostranstvu, jer su nesolidna načela bila uzela maha u trgovini. U kolikoj je mjeri bosanska šljiva izgubila dobar glas, a decenijama je zauzimala prvo mjesto na svjetskim tržištima, najbolje dokazuju brojne pritužbe koje su jugoslavenski konzuli dostavljali Ministarstvu vanjskih poslova, a ono Trgovačko-obrtničkoj komori u Sarajevo. Državni konzul iz Düsseldorfa izvijestio je 1928. da je jedna velika hamburška uvoznačka firma uputila pritužbe njemačkom stručnom časopisu „Der Früchtenhandel“, s molbom da ih publicira kako bi upozorila ostali trgovački svijet na njeno loše iskustvo. U uvodu pritužbe navela je da je skandal kako su se kontrakti za liferaciju od strane jugoslavenskih izvoznika izvršavali.

---

⁹¹ ABH S, *FTOK*, K-11, omot br. 2. *Zapisnik XLIII redovne plenarne sjednice od 11. i 12. IV 1929. god.*

„Roba se rgjavo suši, jedino u cilju da se rgjavim sušenjem postigne broj komada, koji se prodaje, ali bezobzirno u svakom pogledu i njemački uvoznik krupnih šljiva n.pr. 70/75, u opšte nije u stanju da proda svojim klijentima jer mu jugoslavenski izvoznik liferuje šljive sa 81 i više komada.

Rekli smo već, da ne čine izuzetak ni prvoklasni izvoznici. Tako smo n.pr. u ovoj godini zaključili ugovor sa Izvoznom bankom u Beogradu o liferaciji bosansko-srpskih šljiva od 70/75 komada, tovarenje iz Jugoslavije šlepom do 15. oktobra.

Izvoznoj banci nije palo ni na pamet, da izvrši ugovor, već je telegrafirala njenom ovdašnjem zastupniku, da nije u stanju da ispunji kontrakt i traži od nas odstupnicu od ugovora, možda uz odobravanje jedne bagatele.

Mi smo ipak tražili liferaciju, i najzad je Izvozna banka 25. oktobra natovarila robu i tražila da joj se vrijednost robe isplati u gotovu i to za robu, koja nije odgovarala šljivama od 70/75, već 81 komada, a pokazao se pri tom jedan man[j]ak od više 2 1/2%, za vrijeme transporta od 8 dana, dok je roba stigla.

Ako već prvoklasne banke dozvoljavaju sebi ovakve bezvrednosne nekontraktne liferacije, možete da zamislite, kakvih diferencija imamo, sa drugoklasnim izvoznici. Dve godine uzastopce liferovane su iz Srbije tako mizerne šljive, koje su delimično ovamo stizale sa 7-10% man[j]ka, a njemački kupac mora gubitak da plaća iz svoga džepa.

Svaka kalkulacija je iluzrona.“⁹²

U nastavku pritužbe iznijeto je da su pojedini izvoznici dovozili šljive s manjkovima, što je prema njihovu mišljenju, bilo zato što su bile nedovoljno suhe. „Što se tiče kvaliteta, to su već prve partije prispjele u budavom stanju, jedan totalni gubitak za nas, jer roba mora da se istrijebi. I to ima da se svede na rgjavo sušenje, t.j. na suviše vlažno tovarenje robe.

U njemačkom Rajhu postoji složno mišljenje, a na svaki način megju velikim izvoznici o tome, da treba objesiti o klin bosansko-srpsku trgovinu sa šljivama, jer za stalno baš nije moguće da se radi sa tako nerealnim izvoznici koji liferuju mizernu robu, koja se naravno uvijek unaprijed plaća gotovinom i – otvoreno da se prizna – sa izvoznici, koji njemačku trgovinu prema svim pravilima varaju.“⁹³

---

⁹² ABH S, *FTOK*, K-11, omot br. 2. *Zapisnik XLIII redovne plenarne sjednice od 11. i 12. IV 1929. god.*

⁹³ ABH S, *FTOK*, K-11, omot br. 2. *Zapisnik XLIII redovne plenarne sjednice od 11. i 12. IV 1929. god.*

I u nizu drugih zamjerki konzularni predstavnici su iznosili primjedbe na kvalitet bosanske šljive, odnosno da je namjerno slabo sušena kako bi bila teža, i da je već na samoj njemačkoj granici buđavila. Izvoznicima se također zamjeralo zbog nekorektnosti i nelojalnosti u izvršenju ugovorenih obaveza. Imajući u vidu ove izvještaje o suhoj šljivi iz inostranstva za 1927, već se 1928. mogla osjetiti rezervisanost njemačkih trgovaca koja se manifestirala kupovinom manjih količina bosanske šljive. Prema dostupnim statističkim podacima 1926. godine u Njemačku je izvezeno 225, u 1927. godini 196, a 1928. godine samo 80 vagona suhe šljive. Eksport se 1928, dakle, smanjio za polovinu u odnosu na 1927, a skoro za tri puta u odnosu na 1926. godinu.

Žalbe njemačkih trgovaca bile su upućene i na manipulacije s kvašenjem šljive, kojima su trgovci probjegavali kako bi joj fiktivno popravili izgled i težinu, a na očitu štetu njena svojstva da se na duže vrijeme konzervira. Ove vješte mjere prevare bile su dobro poznate seljacima, ali i trgovcima izvoznicima i oni su ih obilato koristili kao sredstvo za umjetno uljepšavanje, iako su dobro znali da su šljivama tako umanjivali kvalitet. Nedovoljno sušena, a naročito kvašena šljiva, kalirala je i gubila na težini i kvalitetu, odnosno veliči (broju komada), a naročito dugotrajnosti upotrebe.

Važan faktor u trgovini sa suhom šljivom bila je špekulacija, koja se najviše manifestirala u terminskom poslu. Naime, trgovci su poslove sklapali s proizvođačima znatno prije berbe, kada je bilo teško predvidjeti prinos šljive. Neke firme su se takmičile koja će ranije sklopiti terminski posao, pa su ga sklapale već u aprilu, odnosno 4-5 mjeseci prije berbe. Pri realizaciji unaprijed kupljenih količina, dešavalo se da je berba bila slabija i šljiva plaćana skupo, pa se pribjegavalo raznim manipulacijama da bi se izbjegli gubici. Ukidanje terminskih poslova bilo je teško, ali je traženo da se tačno fiksiraju datumi prije kojeg oni nisu mogli biti obavljani.⁹⁴

Na naprijed navedenoj anketi u Brčkom jednoglasno je zaključeno da se trgovina šljivom nalazi u dezolatnom stanju. Radi preduzimanja mjera na regeneraciji i preporodu proizvodnje šljive, na anketi je donijeta Rezo-

---

⁹⁴ ABH S, FTOK, K-11, omot br. 2. Zapisnik XLIII redovne plenarne sjednice od 11. i 12. IV 1929. god.

lucija u kojoj je traženo: izjednačavanje uzansi za cijelu državu, strožija kontrola etiviranja, a svake godine, prema vremenskim prilikama i krajevima, trebalo je odrediti:

a) dan prije kojeg se šljiva nije smjela brati za izvoz u svježem stanju;

b) dan prije kojeg se šljiva nije smjela brati za sušenje i kuhanje pekmeza;

c) dan dovoza suhih šljiva na tržište i

d) dan prije kojeg se suha šljiva nije smjela izvoziti u inostranstvo. Također, ukazano je na potrebu da se ambalaži i pakovanju svježe šljive posveti veća pažnja i da se za vrijeme sezone uvedu direktne željezničke linije za njen transport. U rezoluciji je traženo i da se zakonski stane u kraj nelegalnoj trgovini šljivom. Da bi se ublažila špekulacija zahtijevano je od nadležnih da strogo ograniče terminske poslove koji se nisu smjeli sklapati prije određenog roka, te da se u cilju podizanja domaćih etivaža postigne snižena carina za uvoz etiviranih šljiva u pojedinim zemljama. U rezoluciji je naročito bila naglašena potreba za propagiranjem i reklamiranjem bosanske šljive u inostranstvu, kako bi ponovo stekla svoj renomirani glas.⁹⁵

Kao rezultati ove ankete interesenti su posvećivali veću pažnju načinu rada tako da na liferacije iz 1930. godine nije bilo pritužbi iz inostranstva, nego pohvale o kvalitetu robe.⁹⁶ Međutim, izvozu šljive ispriječili su se novi problemi. Cjelokupna svjetska ekonomija zapala je u Veliku ekonomsku krizu (1929-1934) koja je imala katastrofalne posljedice. Kriza je, između ostalog, prouzročila slomove banaka, obustavu rada velikih industrijskih kompanija, nelikvidnost i pomanjkanje novca kod velikih i malih, povećano nepovjerenje u cijelom svijetu, zastoje u trgovini i međunarodnoj razmjeni roba, te postepenu pauperizaciju. I do tada se međunarodna razmjena dobara obavljala s teškoćama. Ali, problemi s kojima se izvozna trgovina susretala tokom krize bili su neuporedivo veći. Pošto je zbog krize došlo do zastoja u međunarodnoj trgovini, naročito među zemljama s nedovoljnim zalihama zlata i deviza za međusobna plaćanja, onda je Austrija,

---

⁹⁵ *Izveštaj o privrednim prilikama i radu komore u godini 1929*, Sarajevo, 1930, 101-103.

⁹⁶ *Izveštaj o privrednim prilikama i radu komore u godini 1930*, Sarajevo, 1931, 33-34.

u sporazumu sa Jugoslavijom (1931), nastojala oživjeti međunarodnu razmjenu dobara klirinškim načinom plaćanja, tj. međusobnim podmirivanjem bez plaćanja zlatom i devizama. Takav način međusobnih podmirivanja ubrzo su prihvatile i druge zemlje u sličnom položaju.⁹⁷ Međutim, radi teškoća s naplatama po klirinškim obračunima, dolazilo je do zastoja izvoza i fluktuacije cijena.⁹⁸ Pored kliringa eksportnu trgovinu komplicirale su visoke zaštitne carine, kontigenti, preferencijali i strogi devizni propisi.⁹⁹ Eksport su otežavale i razne prohibitivne trgovačke mjere, koje su se uglavnom sastojale u kontigentiranju uvoza i deviznih organičenja. Takom krize potražnja je bila promjenjiva, a cijene izložene čestim oscilacijama.¹⁰⁰ Tim ekonomsko-političkim mjerama izvoz je bio stalno izložen, što je stvaralo nesigurnost u poslovanju.

Ozbiljna smetnja trgovini šljivom i prije krize bile su finansije, a tokom krize izvoznici su ostali u potpunosti bez kredita, jer je većina banaka bila nelikvidna. Zbog nedostatka novca morali su da usporavaju tempo izvoza, što je pričinjavalo štete proizvođačima, jer je šljiva brzo propadala. Jedina finansijska institucija koja je u tom periodu mogla kreditirati izvoz šljiva, bila je državna Narodna banka. Ali i ona je u to pogledu potpuno zakazala. Prema mišljenju stračnjaka, nije ni znala kakav se važan „po privredu posao odvija u septembru u Brčkom.“ Međutim, nikakve skrupule bankarsko-tehničke ni kreditno-političke prirode nisu mogle biti smetnja Narodnoj banci da kreditira robu čija se naplata obavljala u roku od 48 do 60 sati. Kreditiranje jednog dijela ekspeditirane robe pružao je maksimum likviditeta i sigurnosti. I ne samo da Narodna banka, kao jedini likvidan izvor kredita, nije ništa pomogla, već je svojom klirinškom politikom i otežavala izvoz. Naime, mnogo se sporije odvijalo plaćanje po kliringu

---

⁹⁷ U jugoslavenskom izvozu 1938. godine učestvovala su klirinške zemlje sa 67%, a neklirinške sa 33%, a u uvozu klirinške sa 69%, a neklirinške sa 31%. (*Razvoj narodne privrede u Jugoslaviji u prvom polугоду 1939*, Beograd, 1939, 26–31; *Izveštaj o privrednim prilikama i radu Komore u godini 1938*, Sarajevo, 1939, 96).

⁹⁸ *Извештај о привредним приликама и раду коморе у години 1934*, Сарајево, 1935, 44.

⁹⁹ *Izveštaj o privrednim prilikama i radu komore u godini 1935*, Sarajevo, 1936, 23.

¹⁰⁰ *Izveštaj o privrednim prilikama i radu komore 1932*, 47-48.

Narodne banke, nego po klirinzingu prije centralizacije kod privatnih banaka. Ranije je istoga dana privatna banka doznavačavala izvozniku protivrijednost robe, položene u privatnoj banci u inostranstvu. Službenom kliringu Narodne banke, koji je ionako bio birokratiziran (nije radila poslije podne i ako je u sezoni trebala raditi i noću) – trebalo je više dana da doznači novac. Sporija cirkulacija kapitala putem njenog kliranga (a preko njega se odvija najveći dio izvoza), usporavalo je i izvoz robe.¹⁰¹ Usljed nedostatka potrebnog kapitala kod domaćih, veće preimućstvo u izvozu imali su strani trgovci. I pored svih teškoća izvoz se ipak, obavljao. Sirova šljiva saćuvala je svoje pozicije na inostranim tržištima i uspela prodrijeti i na nove pijace. Naroćito se povećao izvoz u Ćehoslovaćku, Poljsku i Švajcarsku.¹⁰²

Period od 1935. do 1941. godine obilježen je sporim oporavkom privrede i konsolidacijom finansijskog i kreditnog novćanog sektora. Ali od 1935. godine u svijetu su vladali narućeni politićki odnosi, koji su za posljedicu imali pojaćani tempo naorućavanja.¹⁰³ U mećunarodnoj trgovini su nastale anomalije da su agrarne zemlje poljoprivredne proizvode prodavale iznad svjetskog pariteta cijena, a industrijske izvozile tvornićku robu pod damping cijenama i obratno.¹⁰⁴ Vladinom Uredbom od 16. septembra 1936. godine za izvoz šljive uvedena je državna intervencija, jednaka onoj koja se sprovodila za žito. Intervencionna cijena bila je odrećena na 280 dinara za obićnu i 300 dinara za veliku garnituru, paritet Brćko.¹⁰⁵

Usljed politićke krize u Evropi, a naroćito nakon izbivanja Drugog svjetskog rata u septembru 1939. godine nastupile su teškoće u privredi, a posebno u vanjskoj trgovini. Ponajprije se osjetila suzdržanost potroćakićh redova kao i opće opadanje prometa trgovaćkom robom radi dogaćaja na

---

¹⁰¹ Brćko. Anketa o izvozu svećih šljiva u ovoj kampanji, *Народно благостање*, Год. V, бр. 38, Београд, 16. септембар 1933, 599.

¹⁰² *Извештај о привредним приликама и раду Коморе у години 1933*, Сарајево, 1934, 38-40.

¹⁰³ ABH S, *Fond Radnićka komora za Bosnu i Hercegovinu (FRKBiH)*, K-3, dok. br. 156/9. *Izvećtaj o radu Radnićke komore u Sarajevu od 1. novembra 1937. do 1. oktobra 1938. godine*.

¹⁰⁴ ABH S, *FRKBiH*, K-3, dok. br. 158/14. *Izvećtaj o radu Radnićke komore u Sarajevu od 1. novembra 1938. do 1. novembra 1939. godine*.

¹⁰⁵ Privilegovano izvozno A. D. Beograd, *Анализа биланса додатак „Народном благостању“*, Год. IX, бр. 51, Београд, 18. децембар 1937, 182.

međunarodnoj političkoj sceni, tako da se i trgovina obavljala u znaku nezvjesnosti i nesigurnosti. Cjelokupno poslovanje bilo je izloženo riziku. Izvoz se nije mogao obavljati bez smetnji, zbog čega je i unovčenje velikih viškova roda šljive u 1939. godini bilo skopčano s teškoćama. Proizvođači su bili prinuđeni da znatan dio roda prerade sušenjem, te ispeku u pekmez i rakiju. Eksport je bio upućen uglavnom na klirinške zemlje u koje se eksportovalo svega 20% od uroda. Ministarski savjet je na osnovu čl. 113 Finansijskog zakona za budžetsku 1939/1940. godinu, a na prijedlog Ministra trgovine i industrije donio Uredbu o izvozu suhih šljiva, u kojoj je čl. 1 njen izvoz stavljen u nadležnost države. Vlada je to svoje pravo vršila preko Privilegovanog a. d. za izvoz zemaljskih proizvoda Kraljevine Jugoslavije. Navedeno akcionarsko društvo je izvoz moglo obavljati neposredno ili posredno preko izvoznika voća, uz prethodno izdavanje izvoznog ovlaštenja koje je moralo odobriti Ministarstvo trgovine i industrije.¹⁰⁶

Zaključak

U bosanskohercegovačkom siromašnom agrarnom društvu i zaostaloj privredi šljivarstvo je imalo važnu ulogu, jer je svake godine donosilo značajne prihode. Posebno je bilo važno što je šljiva uspijevala u krajevima sa zemljištem lošijeg kvaliteta i niskog prinosa, gdje su poljoprivrednici slabiji rod žitarica mogli nadomjestiti prodajom njenih proizvoda. Šljiva je predstavljala skoro uvijek gotov novac, jer se mogla u svako doba prodati i unovčiti. Od nje su imali koristi proizvođači, trgovci i država, jer je njen izvoz aktivno uticao na trgovinsku bilansu zemlje.

I pored iznimne važnosti za stanovništvo i privrednu aktivnost zemlje, šljivarstvu, za čiji razvoj nije trebalo puno ulaganja niti rada, nije pridavana potrebna pažnja. Nekada jako razvijena i pravno uređena privredna grana počela je da opada. To se manifestiralo smanjenjem šljivskih kapaciteta, te kvantitativnim i kvalitativnim opadanjem roda i sledstveno tome manjim novčanim prihodima od prodaje. Više je faktora koji su na to uticali. Među najvažnijim bili su nepismenost stanovništva, razne manipulacije,

---

¹⁰⁶ *Извештај о привредним приликама и раду Коморе у години 1939*, Сарајево, 1940, 36-38.

slaba briga posjednika šljivika o voćkama, bolesti i razne štetočine, te nedovoljna zainteresiranost nadležnih državnih organa da se aktivno uključe u rješavanje tih problema. Zapostavljanje kulture šljive i navala šljivskih bolesti svojim destruktivnim djelovanjem polagano su uništavale ovu važnu privrednu granu.

PLUM FARMING IN BOSNIA AND HERZEGOVINA BETWEEN TWO WORLD WARS (1918-1941)

Conclusion

Plum growing played an important role in Bosnia and Herzegovina's poor agrarian society and backward economy, as it brought significant income every year. It was especially important that the plum thrived in areas with poorer quality and low-yielding soil, where farmers could compensate for a weaker grain crop by selling its products. A plum almost always represented cash, because it could be sold and cashed in at any time. Manufacturers, traders and the state benefited from it, because its exports actively influenced the country's trade balance.

Despite the exceptional importance for the population and economic activity of the country, plum growing, the development of which did not require much investment or work, was not given the necessary attention. The once highly developed and legally regulated economic branch began to decline. This manifested itself in the reduction of plum capacities, as well as in the quantitative and qualitative decline of the harvest and, consequently, in lower monetary income from sales. There are several factors that influenced it. Among the most important were the illiteracy of the population, various manipulations, poor care of plum owners about fruit trees, diseases and various pests, and insufficient interest of the competent state authorities to actively get involved in solving these problems. The neglect of plum culture and the onslaught of plum diseases slowly destroyed this important economic branch with their destructive effects.